

Sopotnik Zoltán

HAMVAS BÉLA/FILM/NAP/KERT

Ki kellene sétálnia a kertbe, leszedni a cseresznyét a fáról, szögelni valamit a kamrában, nem baj, ha nincsen, elszundítani közben, kicsit megütni az ujját kalapáccsal, ahogy az istenek szokták, így emlékezni fontos dolgokra, amik foltot hagynak a röntgenképen, szétszálazni a sápadt elmét, gereblyézni a fakéreg-felhőket, mosolyogni, na, igen, tejet önteni a vidám macskának, nem baj, ha nincsen, elgondolkodni a tört filmen, nap mint nap, kegyetlen tekerceket befűzni, megkergetni a korhely mítoszlopókat, vinnék fillérékért a hagyatékat, üvöltöni, hogy kísértsd őket, Béla, lélekszakadásig, vedd el az árnyékukat, nem baj, ha nincsen.

Tiszatáj, 2014/10.

MAGYAR RAP

Bizonyára vannak, akik számára teljesen magától értetődő, ha egy irodalmi lap a magyar rappel foglalkozik, és olyanok is, akik szerint ez magyarázatra szorul. A „magáért beszél” közhelynek a rap esetében mindenképpen van létjogosultsága, s bízunk benne, hogy a jelen lapszámában szereplő írásokat végigolvasva ez témaválasztásunkról is elmondható. Hiszen a rap a legszövegcentrikusabb zenei műfaj – még akkor is, ha az immár hagyományosnak mondható év végi körkérdésünket felvezető tanulmányból éppen az derül ki, mennyit köszönhet a hazai hip-hop szubkultúra a közvetlenül a rendszerváltás előtt kialakult breaktáncos közegnek. Nem véletlenül ruccanak át időnként írók-költők is erre a terepre: ehhez lásd „retrospektív” Közügy rovatunkat. Rendhagyónak mondható kritikáinkban pedig – melyek ezúttal nem könyvekkel, hanem albumokkal foglalkoznak – a műfajiság és a „lírai” szerep olyan kérdései merülnek fel, amelyek minden irodalmi elemzésnek becsületére válnának. Magyarázatnak ez talán épp elég, de *intrónak* már sok is, így végezetül csak annyit tudunk hozzátenni: kezeket a magasba! És SZIF-et a kezekbe...

Angyalosy Eszter

AZ ÚJ STÍLUS*A magyar hip-hop kezdetei**

Hétvége volt, és mivel nem volt iskola, egész délelőtt a tévét néztem. Ment egy műsor *Zenebutik* címmel. Egy elfuserált forma volt a műsorvezetője, a Juhász Előd, akin mindig jókat röhögtem. Ez a műsor ment aznap is. Bemutattak egy új táncot, a *breaket*. *Fenyő Miklós hozta haza Amerikából, és most bemutatjuk önöknek!* – mondta Juhász Előd. És akkor kész. Nekem személy szerint végem lett. Kimondhatatlanul, leírhatatlanul tetszett. Egész délelőtt breakeltem, már amennyit el tudtam lesni a tévéből. [...] Ebéd után lekönyörögtem magam a térre, és alig hittem el, amit láttam. Mindenki megőrült. Ott állt a sok gyerek, és mind breakelt.

Így emlékszik vissza a magyarországi hip-hop mozgalom születésére Váradi József, azaz Kicsi Tyson – ma már csak Tyson –, a hazai rap-szcéna egyik meghatározó dalszerzője és előadója önéletrajzi ihletésű regényében, *Az utca hercege*ben.

Az a helyzet, hogy egyáltalán nem túloz: a breaktánc a nyolcvanas években egyik pillanatról a másikra meghódította az egész országot. Az új tánc természetesen egy új zenei stílus felbukkanását is jelentette, amit aztán újfajta viselkedés, öltözködés és gondolkodás is kísért. A kilencvenes évekre egyértelműen kifejlődött hazánkban is a világon addigra már komoly népszerűségnek örvendő hip-hop stílus köré szerveződő csoportkultúra – saját rapelődökkel, breaktáncsapatokkal, graffitiművészekkel, klubokkal, versenyekkel, világnézettel és konfliktusokkal.

Mindennek azonban megvolt a maga előzménye – a történet épp harminc évvel ezelőtt kezdődött el, méghozzá, ahogy Tyson is írja könyvében, a breaktáncsal.

De vajon miért volt ekkora hatással ez az új táncforma a magyarországi fiatalokra? És hogyan válhatott ez az amerikai szubkultúrában

* Készült Semperger András (Crazy Four Team, Superiors, USA Harlem Gang) és Fóti Tamás (USA Harlem Gang) közreműködésével.

gyökerező tánc annyira népszerűvé, hogy 1987-ben a szocialista országok nagy bemutatkozó gáláján már többek között a Superiors nevű breakcsapat képviselte Magyarországot, 1988-ban a Harlem Company break show-ja csoportos tánc kategóriában második lett a *Ki mit tud?* című népszerű televíziós tehetségkutató műsorban, Szabó György pedig electric boogie-jával egyéni tánc kategóriában elhozta az első helyet? És van-e az egésznek bármi köze a rendszerváltáshoz, vagy mindez csak véletlen egybeesés?

A hip-hop születése

Ahhoz, hogy közelebb jussunk a magyarországi történések megértéséhez, onnan kell elindulnunk, ahol az egész elkezdődött.

Az Egyesült Államok keleti részén, New York Bronx nevű, főleg bevándorlók lakta negyedében nagyjából az 1950-es évekig pezsgő élet zajlott. A város vezetésének azonban más elképzelései voltak a terület sorsával kapcsolatban, mint a helyieknek. A különböző fejlesztéseknek, beruházásoknak köszönhetően addigra Manhattan egyértelműen kezdett az üzleti élet középpontjává válni, aminek köszönhetően egyre többen költöztek el innen virágzó vállalkozásaikkal együtt Manhattan vonzáskörzetébe. A Cross-Bronx Expressway megépülésekor további sok száz embert kényszerítettek költözésre. Az itt maradtak – főleg Puerto Ricó-i és afrikai-amerikai családok – számára óriási lakótelepeket építettek.

Hamarosan kilátástalan lett a helyzet a környéken. Nagy volt a munkanélküliség, és a szörnyű állapotoknak köszönhetően egyre nőtt a bűnözés. Saját biztonságuk megóvása érdekében a fiatalok bandákat alakítottak, amelyek véres összecsapásokat vívtak egymás ellen. A hetvenes évekre azonban egyre többen elégték meg ezt az életformát. A háborúzás helyett elkezdték az önkifejezés új módjait keresni.

Mivel a bronxi fiataloknak nem tellett a menő New York-i klubokra, saját házibulikát, „block-partykat” tartottak. A bulikon környékbeli DJ-k játszottak, akik meglepő ötletekkel igyekeztek elkápráztatni a közönségüket. Kool Herc például, aki megfigyelte, hogy a közönség valósággal megőrül a lemezek dobszólóinál, kifejlesztett egy olyan technikát, amivel ezekből a rövid, ritmusra épülő részekből egy új számot hozott létre: két lemezjátszón egymás után újra és újra

elindította ezeket ugyanannak a lemeznek két példányán. Grandmaster Flash volt az első, aki összerakott egy olyan rendszert, aminek köszönhetően keverés közben bele tudott hallgatni egy fülhallgató segítségével a másik lemezbe, és a legenda szerint pártfogolta, Grandwizard Theodore nevéhez kötődik a *scratch* technika felfedezése.

A zene fejlődésével párhuzamosan megjelentek az MC-k, akik rímes, ritmusos szövegeket improvizáltak a zenékhez, és a táncosok, akik a mozgásban kerestek az új zenéhez illő új lehetőségeket.

Az ártalmatlan szórakozásból hamar határozott állásfoglalás lett. Grandmaster Flash szövegei sokszor már komoly politikai tartalommal, üzenettel rendelkeztek: „don't push me, 'cos I am close to the edge” – énekelte azóta legendássá vált *The Message* című számában. Afrika Bambaata, a hip-hop mozgalom ma is aktív előadója – mondhatjuk, élő legendája – kifejezetten azzal a céllal hirdette meg bulijait, hogy összebékítse egymással az embereket. Terve, ha nem is egyből, de működött: a bandák helyét szép lassan átvették a breakcsapatok, akik táncpárbajok formájában rendezték vitás ügyeiket.

Mindeközben Bronx utcáinak a képe is megváltozott. A romos, kiégett, düledező házakon, a Cross-Bronx Expresswayen dübörgő vonatszerelvényeken megjelentek a graffitik. Bár ez a művészeti forma eredetileg nem a hip-hop mozgalomhoz kötődött – Philadelphiában született az 1960-as években –, hamar megtalálta a helyét a szubkultúrában. A saját *tagek*, azaz afféle aláírások elhelyezése minél kockázatosabb és minél feltűnőbb helyeken szintén teret engedett a versengésnek, a rivalizálásnak, majd egyre látványosabbá és összetettebbé lettek az elkészült alkotások, így az önkifejezés egy újabb formájává váltak, és közvetíteni tudták a világnak az üzenetet: mi is itt vagyunk, érdemes odafigyelnetek ránk.

Az új irányzat hamar kinőtte Bronxot, és az egész világot meghódította. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az 1984-es Los Angeles-i olimpia záróünnepélyén Lionel Richie előadása közben több száz b-boy és b-girl – breaktáncos fiúk és lányok – pörgött-forgott körülötte a színpadon, a közönség nem kis öröme.

Magyarország azonban, ahogy a keleti blokk legtöbb országa, nem volt ott az 1984-es olimpián, és mit sem sejtett arról, mi zajlik Bronxban. Csakhogy mivel addigra már lukacsosra marta a vasfüggönyt a rozsdá, az új stílusnak épp az olimpiával egy időben, 1984-ben több csatornán keresztül is sikerült beszivárognia hazánkba.

Jön a break

Ahogy Tyson *Az utca hercege*-ben nem túlzott, amikor leírta, milyen viharosan, egyik napról a másikra hódította meg az új stílus Magyarországot, a történetben az sem kitaláció, hogy az egész nagyrészt Fenyő Miklósnak köszönhető.

1983-ban az akkor már igencsak népszerű popsztár egy külföldi fellépése alkalmával találkozott először az új irányzattal: Nyugat-Berlin egyik utcájában sétálgatva véletlenül meglátott egy csapatnyi utcán táncoló fiatal. Annyira megtetszett neki az egész, hogy hazaérve felvett egy új számot *Lépjük a lépcsőt* címmel, amibe belecsempészte az új zenei stílust, illetve hazahozott magával három nyugatnémet breakest is, három török származású srácot, hogy a fellépésein és a videoklipjeiben táncoljanak. Sok tinédzsernek okoztak ezek a budapesti és balatoni szórakozóhelyeken tartott fellépések feledhetetlen élményt, akik a műsor után hazatérve azonnal nekiláttak a fura, nyaktörő mozdulatokat és mutatványokat gyakorolni.

Fenyő 1984-es *Jól nézünk MIKI* című albumán további számokat is találunk, amelyek már az új stílust képviselik: többek között a címadó dalt, amelynek a klipjében komoly break látható, vagy a sokatmondó *Jön a break* című szerzeményt.

De nem csak Fenyőnek köszönhetően csodálkoztak rá a magyar tinédzserek erre a különös mozgásformára. 1985-ben megérkezett a hazai mozikba a *Breakin'* című film első és második része, ami tovább fokozta az örületet. A film első részében egy kaliforniai jazztáncos lány csatlakozik egy breakcsapathoz, hogy együtt egy egészen egyedi táncelőadást hozzanak létre. Nem tudni, miért tűzték a magyar mozik épp ezt a filmet műsorra – semelyik másik keleti blokkba tartozó országban nem mutatták be –, mindenesetre azok a jelenetek, amikor Kelly a táncelőadásokat tanulja Ozone-tól és Turbótól, valószínűleg hasznos segítséget nyújtottak a nyolcvanas évek reménybeli magyar breakeseinek.

Nem a *Breakin'* volt az egyetlen, a hip-hopról szóló film, ami népszerű lett akkoriban Magyarországon. A *Wild Style* című, a graffitiről szóló alkotás vagy az 1984-es *Beat Street* a nyolcvanas évek második felében videokazettán keringett a magyar breakesek között.

A *Beat Street*-ről azért érdemes hosszabban is megemlékezni, mert valójában egy szórakoztató köntösbe öltöztetett hip-hop „oktatófilm”. Nemcsak bemutatja az irányzat négy alappilléret – a DJ-zést; a rit-

mikus, rímes szövegelést, a rappet; a graffitizést és a breaktáncot –, de a műfaj legnagyobbjai szerepelnek benne: Afrika Bambataa, Grandmaster Melle Mel, Kool Herc, a legendás Rock Steady Crew nevű break-csapat, és még sokan mások. Ha valakit érdekel a szubkultúra lényege, üzenete és alapjai, máig nem talál jobb kiindulópontot.

Celeti blokk és vasfüggöny ide vagy oda, 1983-tól kezdve tehát egyre több formában találkozhattak a magyar fiatalok az új, amerikai stílussal, és ennek meg is lett a hatása.

Break az utcákon, break a klubokban

1984-ben már a budapesti Vörösmarty téren vagy a Felszabadulás téren – ma Ferenciek tere – is felbukkantak fiatal srácok magnóval a járőkelőket. A hobbiól aztán komoly szenvedély és hamarosan megélhető lehetőség is lett. Az ügyesebb táncosok nemcsak Budapesten kalapoztak össze jelentős összegeket, hanem Nyugat-Berlinben is, ahol aztán a videoklipekből és filmekből ellesett, a stílushoz tartozó ruhadarabokat is be tudták szerezni, amiket, ha úgy adódott, haza is hoztak és továbbadtak a barátaiknak.

Hamar felfigyeltek az új, utcai táncstílusra a hivatásos szórakoztatók is. Az 1985-ös diszkótáncversenyen, amit a televízió is közvetített, Szabó György komoly sikert ért el breakelőadásával. A műsort közvetítő Antal Imre így nyilatkozott a fellépésről: „Egy-egy ravaszabb, kifinomultabb lépés, mozdulat után a jelenlévők, az értők üdvrivalgásban törnek ki.” Szabó Gyuri – Gillich Sándorral és az angolai származású Paulóval együtt – alapító tagja volt az egyik első hazai, komoly ismertségre szert tevő breakcsapatnak, a Turbo Break Companynek, amely sokáig volt riválisa a Crazy Four Teamnek, Semperger András „Sempi”, Papp Tibor „Gepárd”, Pasaréti Zsolt „Pasa” és Szénási Lajos „Lugi” csapatának. Mindaddig, amíg össze nem álltak, és Superiors néven minden korábbinál nagyobb sikereket értek el.

Remekül bizonyítja, mennyire komolyan vették magasabb szinten is a breaktánc népszerűségét, hogy a Crazy Four Team 1986-ban fellépett a *Sztárok a gyermekekért* jótékonyági koncerten, amit az SOS Gyermekfalu javára rendeztek, és olyan hazai, illetve nemzetközi előadók szerepeltek a programban, mint az R-Go, a Dolly Roll, a Neoton Família, a Boney M vagy a Bad Boys Blue.

1986-tól működött a Petőfi Csarnokban a népszerű Csillagfény Diszkó, ahol évekig minden szombat este teltházas bulikat tartottak, és a korszak legnépszerűbb lemezlovasai, B. Tóth László, Éliás Gyula és Dvoracsek György pörgették a lemezeket. Hamarosan ezeken a bulikon is állandó fellépők lettek a legügyesebb magyar breaktáncosok, majd saját klubestet is kaptak. Egyre több szórakozóhelyen lettek mindennaposak a breakestek, a csapatok pedig amerikai mintára komoly csatákat, *battle*-ket rendeztek. De a mozgalom nemcsak a fővárost érte el: 1986-tól kezdve évekig megrendezték az Országos Breaktánc Találkozót, ahol számos vidéki városból is bemutatkoztak nagyszerű táncosok.

Sokan kezdtek el breaktáncot gyakorolni, de csak kevesen voltak, akik ki is tartottak. Azokra, akik igazán komolyan gondolták, kemény munka, de karrierlehetőség is várt. Mivel egy idő után nemcsak klubokban és diszkókban, de szállodákban is felléptek, színházi előadásokon vettek részt, hamarosan követelmény lett, hogy az addig autodidakta módon tanuló fiúk részt vegyenek a Színház- és Filmművészeti Főiskola képzésén. De emellett is órákat gyakoroltak a csapatok mindennap.

A kemény munkának meglett az eredménye: a nyolcvanas években mindenki elkezdte meglátni a lehetőséget a fejen pörgő kamaszokban. Reklámok, hazai és külföldi előadások, nemzetközi versenyek következtek. Az Adidas cég, amely 1986-ban nyitotta első magyarországi üzletét, több breaktáncost is szponzorált. 1987-ben Tari János filmrendező a breakről készítette vizsga-dokumentumfilmjét a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. A Superiors leszerződhetett volna egy német hajóra állandó fellépőnek, amit végül két tag kötelező sorkatonai szolgálata hiúsított meg.

Ugyanez az ok – az egyik tag, Fóti Tamás bevonulása – vezetett a USA Harlem Gang nevű formáció felbomlásához, pedig ők voltak a nyolcvanas évek legmeghatározóbb breakcsapata. Nagy László, Fóti Tamás, Kassai Zoltán, Kecskés Gábor „Hagyma”, Fehér György „Bolland Sanyi”, Mahner József és Semperger András „Sempi” tulajdonképpen a *Ki mit tud?* miatt állt össze 1988-ban, és *Uno, due* című műsorukkal megőrijtették a közönséget. Simán megnyerték a selejtező kört és az elődöntőt is. A döntőbe már nem sikerült bejutniuk, mert csak az elődöntő után tudták meg, hogy a középdöntőben nem szerepelhetnek ugyanazzal a számmal, így két hetük volt egy teljesen új koreográfia összeállítására és begyakorlására.

Érdekes fordulat, hogy az ellenük induló szombathelyi akrobatikus rock'n'roll formáció a Harlemmel ellentétben a korábbi számával szerepelt a középöntőben. Talán annak is lehetett némi szerepe abban, hogy nem a Harlem jutott tovább, hogy már a nevük sem volt túlzottan televízió-kompatibilis, pedig a műsorkészítők kérésére az eredeti USA Harlem Gang elnevezést Harlem Company formára szelídítették. Azzal kapcsolatban, hogy volt-e szerepük ideológiai kérdéseknek az 1988-as *Ki mit tud?* végeredményében, ma már csak találgatni lehet. Az azonban biztos, hogy a breakesek a nyolcvanas években nemcsak táncoltak, hanem egyfajta gondolkodásmódot is képviseltek.

A break üzenete

Érdekes, hogy bár a magyarországi breakesek nem sokat tudhattak a hip-hop születésének kiváltó okairól és körülményeiről, számukra is nagyjából ugyanaz lett a szubkultúra jelentősége, mint a tőlük több ezer kilométerre táncoló fiataloknak: mindegy, honnan jön vagy kicsoda az illető, a táncon keresztül valódi esélyt kapott arra, hogy megmutassa magát, tehetségét, kreativitását a világnak, hogy váljon valakivé.

Azok, akik beleszerettek az új stílusba, a breaken keresztül felfedezett szabadságba, lazaságba és gondtalanságba szerettek bele; számukra ez volt a legfontosabb a szubkultúra által közvetített tartalmak közül. Kétségtelenül megjelent némi provokáció, lázadás abban, hogy a táncosok amerikai zászlós melegítőkből, dzsekikből léptek fel nagy, a televízió által is közvetített versenyeken. Kollár István „Steve” és Kis András „Dugó” egy ilyen versenyen például az USA-t és a Szovjetuniót jelképező jelmezekben adtak elő egy táncpárbajt – az amerikai csapatok mintájára, akik szintén ebben a formában rendezték a konfliktusaikat.

A magyar breakesek üzenete a nyolcvanas években egyértelmű volt: engedjétek minket táncolni, jól érezni magunkat, hagyjátok, hogy azt csináljuk, amit akarunk. És az üzenet politikai értelemben is meghallgatásra talált, amikor 1989-ben véget ért a régi korszak, és elkezdődhetett végre az új.

Betekintés a magyar hip-hop történetének második felvonásába

A rendszerváltás komoly változásokat jelentett a hip-hop köré szerveződött csoportkultúra életében. Hirtelen kinyílt a világ, és nemcsak bezúdult rengeteg új információ és inger, de a magyar breakesek is „kiszabadultak”, s a kilencvenes években meghódították az egész világot. Magyarország break Európa-bajnokságot rendezett, a különböző break-csapatok pedig sorra kiemelkedően szerepeltek a hazai és a külföldi megmérettetésekben. A legsikeresebb mind közül talán az Enemy Squad nevű formáció lett, amely budapesti, pécsi és szombathelyi breakesekből állt össze, és 1993-ban megnyerte a *Ki mit tud?*-ot, majd éveken keresztül a dobogón végzett a *Battle of the Year* nevű világversenyen.

A kilencvenes években a break mellett azonban egyre jobban felerosódott a hip-hop további alkotóelemeinek a jelentősége. Bár készültek graffitik már a nyolcvanas években is – feliratokkal díszítették a breakesek a ruháikat, a próbatermek és a klubok falait –, az utcai festészet a kilencvenes években lendült fel, és megjelentek az első kizárólag rapped foglalkozó előadók is.

Ha a magyar rap gyökereit keressük, természetesen szintén a nyolcvanas évektől, Fenyő Miklóstól és az ő korábban már említett szerzeményeitől kell elindulnunk. Rajta kívül is találni néhány próbálkozást, ám ezek inkább afféle kísérletezésnek tekinthetők a rap beépítésére egyéb műfajokba. Geszti Péter 1984-ben írta az Első Emelet számára a *Dadogós break* című számot, Pajor Tamás pedig 1985-ben a Neurotic nagy hatású, azóta sokak által feldolgozott *Brékkjét*.

Az első igazán meghatározó, kifejezetten rapzenével foglalkozó együttesnek az 1989-ben alakult Animal Cannibals tekinthető. Ez a zenekar a rap nyelvi játékoságra összpontosító, könnyedebb irányzatát képviselte, mint Magyarországon sokáig a legtöbb komoly sikert elérő rapelőadó. Ugyanakkor a zenekar rengeteget tett a stílus fellendítéséért mind az underground, mind pedig a populáris zene világában. 1996-tól négy éven keresztül megrendezték a *Fila Rap Jam* elnevezésű tehetségkutató vetélkedőt, ahol először tűnt fel sok későbbi meghatározó előadó, többek között Sub Bass Monster, a Fekete Vonat, az Árral Szemben vagy a Hátshow Sor.

A kilencvenes évek elején szintén a populáris vonalat képviselte Geszti Péter Rapülökje. Bár a zenekar sok ezernyi háztartásba jutatta el a rap műfaját, és emiatt a jelentősége kétségbevonhatatlan, mégis inkább az előző korszak kísérletező kezdeményezései közé sorolható.

Ugyancsak a kilencvenes évek fejleménye volt a Sex Action – később Action – zenekarból érkező dobos, Zana Zoltán „Ganxsta Zoleevá” válása, és ezzel a *gangsta rap* irányzat megjelenése Magyarországon. A körülötte tevékenykedő előadók között bukkant fel először Dopeman is, aki mellett aztán sokan mások – többek között Kicsi Tyson, majd később Majka – is bekerültek a köztudatba.

A populáris rapelőadók mellett természetesen komoly fejlődésnek indult az underground szcéna is. Ennek képviselői a játékoság helyett inkább az összetettebb, mélyebb üzenetre összpontosítottak. A rendszerváltás után az érdeklődő DJ-k végre mélyebben megismerhették és megismertethették a magyar hip-hop rajongókkal is a műfaj klaszikusait. A korszak meghatározó szereplője volt Györemix!, aki számos, később népszerűvé vált előadót segített hozzá a bemutatkozáshoz, és ma is aktív szereplője a hazai hip-hop szubkultúrának.

Az underground hip-hop azonban már inkább a harmadik felvonásban, a kétezres években vált meghatározóvá, az első független magyar rapkiadó, a VacuumAirs megalakulása után, amely olyan előadók első lemezeit jelentette meg, mint Bobakrome vagy az Akkezetd Phiai.

Az új stílus

Összességében elmondható, hogy magyar hip-hop kezdeti időszakát még egyértelműen a breaktánc népszerűsége fémjelezte. A kilencvenes évekre a tánc egyre inkább háttérbe szorult, és átengedte a központi szerepet a graffitinek és a rapnek. Mára inkább csak egy szűkebb, „szakmaibb” közönség körében tart számot érdeklődésre, ugyanakkor a szubkultúra minden igazán elkötelezett követője ismeri Fenyő Miki *Lépjük a lépcsőt* című számát vagy a Harlem Company nevét.

Ha a szubkultúra hazai megjelenéséről, annak hatásairól gondolkodunk, egyértelműen 1984-től kell elindulnunk. Ezekből az alapokból fejlődött ki és ágazott szét a sokszínű és változatos magyarországi hip-hop mozgalom. Ezeknek az elágazásoknak a vizsgálata – ami jelen tanulmány keretei közé már nem fért volna be –, további fontos következtetésekhez vezethet el, amelyek mind hozzájárulhatnak a szubkultúra jobb megismeréséhez.

Források

- DRÁVAI Tamás, *Hip-Hop. A kezdetek*, e-könyv, 2010.
- Jurij GANJOV, *Egyetemes Hip-Hop történelem – Az első rész*, Hip-hop.hu 2005. 11. 15., www.hip-hop.hu/index.php?pg=news_11_409.
- GÁNÓCZI GÁNÓ Gábor, *Rap*, szerzői kiadás, 2001.
- GYÖREMIX!, *Lépjük a lépcsőt. Harminc év a magyar Hip-Hopban*, Recorder.blog.hu 2013. 06. 26., http://recorder.blog.hu/2013/06/26/leujuk_a_lepcsot_30_ev_a_magyar_hiphopban_idovonal.
- GYÖREMIX!, *A magyar Hip-Hop történelme, 1. rész*, Hip-hop.hu 2005. 09. 11., www.hip-hop.hu/index.php?pg=news_11_316.
- Hungarian Break Dance 1984—2014. Photo History Lexikon*, www.facebook.com/HungarianBreakDance19842012PhotoHistory?fref=ts.
- SEMPERGER András, *Magyar break*, Szellemkép 2007/4.
- The Roots*, www.spartanic.ch/b-boy-knowledge/the-roots.
- Breakstylers – Breakdance csapatok*, www.breakstylers.hu/breakdance_crews_csapat.html.
- TYSON, *Az utca hercege*, Libri, Budapest, 2013.

ADOK-KAPOK: MAGYAR RAPKÖRKÉP

A rap ritmikus gimnasztika. Szakavatott légzéstechnikusok tarthatnának tehát gyakorlati órákat róla, énekbeszéd-trénerek képezhetnék ki szófűzér-nehéztüzérek százait, vagy okíthatnák az egyenszeng alapjait az MC-fősulin. De talán jobb, hogy más a helyzet e honban. A rap ahelyett, hogy egy laboratóriumban melegedne, inkább girbegurba utcákon kószál, az élet útvesztőiben tekereg. Nem bíbelődik pipettákkal, markában inkább mikrofont szorongat, fogai között pedig – indulatos, kevély, (ön)ironikus, dallamos – szavakat.

A ritmusszigor közösséget teremt, küzdést tanít és egészséges versengésre hív. És látni kell azt is, hogy az elismerő szavak, dedikált dalok, baráti összeborulások mellett a rapben mindig is fontos volt az adok-kapok. A 2012-es slam-lenyomat és a tavalyi, az online irodalmi folyóiratok szerkesztőihez intézett körkérdés után úgy gondoltuk, hogy idei évzáró tematikus l(r)apszámunkban arról kérdezzük meg néhány sikeres előadót, vajon mit *kaptak* a magyar raptól, illetve ők maguk mit *adtak* neki. Terjedelmi korlátaink – és a hazai szcena sokszínűsége – miatt nem törekedhettünk nagyfelbontású, minden részletet kiadó raptérkép rajzolására, de bízunk abban, hogy így is jó útbaigazítást nyújt az alább olvasható tizenegy, eleven megszólalás.

A válaszolók között találunk életadókat és stílussteremtőket, trendjelzőket és tehetségkutatókat, régisulisokat és leckéztetőket, rímbirkozókat és beatboxolókat, no meg a földalatti mélyrétegekből a mikrofonzsinórt a felszínre vezetőket is. Nagy respekt mindenkinek, aki kőtelnek állt, és tollba mondta – írásba adta – nekünk mindezt!

Animal Cannibals (Qka MC)

Mit adtunk a magyar rapnek?

Ha csupán egy szóval lehetne megválaszolni ezt a kérdést, akkor szerencsére van is egy, amely tökéletesen fedi a valóságot, és a lehető legkifejezőbb. Életet. Olyan, hogy magyar rap, nem létezett. A külföldi másolataként elindult valami, amit töviről hegyire ki kellett találni, hogy egyszer majd magyar rapnek nevezhessük. Adtunk a műfajnak táptalajt, azzal, hogy mindenki bemutathatta általa a lakókörnyezetét.

Adtunk lehetőséget a burjánzásra a tehetségkutató versenyek által (*Fila Rap Jam*, *HipHop Mission*, *Mikrofon Mánia*, *It's Rite*). Végezetül – sok szereplőjével, sokszínűségével, népszerűségével, sikereivel és időtállóságával – létjogosultságot.

Mit adott nekünk a magyar rap?

A legsikeresebb könnyűzenei rétegműfajt. Leírást, elbeszélést, társadalomkritikát, szociális érzékenységet, sztereotípiát, lazaságot, keménykedést, hazai témákat, egyedi nyelvezetet, érzelmeket, országosan ismert és elismert előadókat. Mindezt persze zenei háttérrel, lükte-téssel és nem utolsó sorban hatalmas rítmengereggel.

Busa Pista

Az első impulzus a magyar hip-hop, illetve rapzenével kapcsolatban tizenéves koromban ért, amikor meghallottam a Neurotic együttes *Brék* című számát. Nem sokkal ezután jött ki a Tankcsapda *Jönnek a férgek* című lemeze, amelyről a mai napig emlékszem egy rímre: „Mikor Clinton beül a Lincolnba / mintha valamit titkolna”. Habár ezek nem pont raplemezek voltak, de egy-egy szám kimondottan fontos volt róluk nekem. 1993-ban szerepeltem először a Magyar Televízióban, az *Ász* című tehetségkutató műsorban, Potemkin és csapata néven (eredetileg H-Bomb volt a nevünk, de nem kérdezték). Itt megismerem a szintén rapper Geszti Pétert. Három évvel később az Animal Cannibals rendezett egy versenyt *Fila Rap Jam* néven, ahol a Mary Lou nevű formációval (Pfeiler „Propeller” Ferenc – dob; Turjanszki György – basszus, Busa Pista – rap) döntőbe kerültünk. Két év szünet után (katona lettem), 1998-ban az A.C.-vel forgattunk egy klipet, az volt a címe, hogy *Mindenki*. Ez egy 31 MC-vel készült közös szám, ami a kilencvenes évek mérföldkövének számít a hazai hip-hop/rap szempontjából. Csak egy pár nevet emelek ki a közreműködők közül, olyanokat, akik a mai napig készítenek lemezeket: Nem Közölt Sáv, Firma, Dopeman, Sub Bass Monster, Artos Csabi etc. Amiről viszont kevesebben hallottak, az a *Mesterek* című, kiadatlan underground szám volt, amit a Fürkésző Elemek hozott össze. 2000-ben volt az utolsó FRJ, amin a Mary Lou-val (ekkor már Mary Joint) ismét felléptem. 2002-ben csatlakoztam a GimmeShot Crew-hoz, aminek eredményeképpen beatboxoltam Sena *First One* című albumának címadó dalában,

és további két számban rappeltem. A Big Brotherben is én beatboxoltam Király Linda oldalán, csak elfelejtették megemlíteni a nevemet, hiába lett platinalemez, ez volt az úgynevezett „tanuló pénz”. 2005–2006-ban két zenekarnak is a frontembere lettem, a Zubolynak és az Irie Maffiának, de így is csak 2010-ben jutottam el odáig, hogy megjelenjen az első szólólemezem, a *GyémántFater*, amivel a hiphop.hu-n megnyertem az év szólóelőadója díjat. Azóta már a negyedik szólómon dolgozom, és lett egy új formációnk Zsolaával (Faktor Labor), DJ Future-rel (Irie Maffia) és Jojóval (Umbrella), ami a Bupino névre hallgat. Körülbelül ennyit adtam a magyar hip-hopnak. Több mint száz rapperrel készítettem közös számot, sőt nem csak rapperekkel. Török Ádám (Mini) és az Action új lemezén is szerepelek. Az idei év legnagyobb előrelépésének a London melletti Boomtown reggae-fesztivált tartom, amin az Irie Maffiával volt szerencsém részt venni.

Dopeman

Mit adtam a magyar rapnek?

A magyar rapnek adtam én hitelt, karaktert, slágert, szlenget, amiről nem is sejtöd, de tőlem ered. Dallamot, jazzt, funkot, meghatározó figurákat, komolyságot, humort, az aranykorát és a minőségi Ganxsta Zotyát. Hangzásában Amerikát, megfogható üzenetet, rap-szakkör helyett komoly trendet, dalokat, amik az évek múltával nyernekel értelmet, és olyanokat is, amikre mindig emlékeznek. Tempót, férfias hangot, élő hangszereket, célirányos obszcenitást, dühöt, vadságot és elfogadást, a Nyolcat. Szövegeket, amik a valóságról szólnak, lázadást, *Bazmeget* és *Csá csumi csát*... Lehet, hogy hiba, de mellé még a kibaszott Majkát... :)

Mit adott nekem a magyar rap?

Nekem nem a magyar, hanem a rap adott mindent, az életet magát, teljes egészében. Sikert, kudarcot, utat, rock'n'rollt, örömet, csalódást, túlélést és menekvést a belváros mocskából, amibe azok taszították, akiket példaként szajkózol. Aranylemezt, turnékat, mindenféle díjakat, pénzt, jó sokat, sárga csekket és bírságokat, rendőrségi ügyeket, igaz emberből keveset, de Gerébből rengeteget, nagyhatalmú ellenfelet vagy ellenséget? Főzőműsort, valóságshow-t és DopeManTV-t... Hogy is vakert a Sub Bass? Tovább is van, mondjam még?

A magyar rap? Az olyan, mint a hálátlan gyerek. A kezem nyoma rajta, mégis mindig sértett... :)

Fluor Tomi

Mit adott nekem a magyar rap?

A magyar rap adta gyerek- és tinikorom legszebb pillanatait. Egy közösséget, ahol jó volt lenni, egy eszmeiséget, értékrendet, ami rengeteget formált rajtam. Megtanított küzdeni, túlélni, és még akkor is melózni, beleölni a pénzt, amikor úgy tűnt, nem jön vissza belőle túl sok. A rapben töltött tíz évem a mai napig mögöttem áll és erősít. Ez egy olyan alap, ami már sosem dől le. Értelmet adott, egy olyan tiszta és világos célt, amit rengetegen egyáltalán nem találnak meg.

Mit adtam a magyar rapnek?

Ahol csak tudtam, tettem a magyar hip-hopért. 2007-től a hiphop.hu és a hiphop.hu tévé szerkesztőjeként kezdtem el aktívan utánamenni előadóknak, zenekaroknak. Később rádióműsorban is népszerűsítettük a földalatti előadókat. Éveken át rágtam zenetévés, kertévés, rádiós szerkesztők fülét, és mutogattam nekik a legújabb szerzeményeket, azok nézettségét, koncertvideókat, ezzel is bizonyítva azt, hogy igenis van létjogosultsága ennek a stílusnak, és komolyan vehető tábora is. Szentimentálisabban nézve: az életemet, időmet és energiámat adtam a dalokon kívül. Egy idő után viszont már kezdett kevés lenni zeneileg, és túl behatároltnak éreztem, ahogy a nagyon underground rapperek eszméivel sem tudtam húszéves kor felett azonosulni, így „kinyílva” már jóval kevesebb rapzene van a lejátszómon. Ma már más pályán focizom. Bár a rappelést a mai napig nem hagytam el, de már másfajta zenékre, másfajta attitűddel. Időközben felnőttem. De azt nem felejttem el, hogy ahogy a rapnek adtam az életem, úgy adott nekem a rap életet. Remek tanár volt.

Ganxsta Zolee

A magyar rapzene most adja nekem vissza, amit adtam neki: a sok tehetséget. Ha azt mondjuk, gengszterrap, azt én adtam az országnak. Én az NWA-tól kaptam.

Geszti Péter: Rapdolgozat

Mit adtam a magyar rapnek?

1992-ben adtunk a magyar rapnek egy felütést. Egy könnyed felütést. Telepi saller helyett úri gellert. Nem lett belőle K.O. – mégis sokan kiütést kaptak tőle utólag.

A nagy sikerre való tekintettel ugyanis akaratlanul is megtettük azt a szívességet, hogy lett kit irigyelni, utálni, beefelni. Mi, a Rapülök széles sávon toltuk – rögtön slágert csináltunk a rapből, mielőtt maradt volna ideje kimászni gettóból/nyóckerből/undergroundból. Ezzel azonnal beraktuk a mainstream popkultúrába. Ez nem volt tudatos, csak éppen ez fakadt belőlünk. Nekünk a rap játék volt, egy új zenei műfaj és egy újfajta zenei önkifejezés, nem pedig identitásunk szociografikus magyarázata.

Így megteremtődött az a lehetőség, hogy sokkal hamarabb és sokkal szélesebb közönség számára tegyük érdekessé a rap műfaját. Azzal, hogy több LGT-dalt is feldolgoztunk, a korabeli zenei szakma felé legitimáltuk a rapet, azzal pedig, hogy magyar költők versrészleteit dolgoztuk össze, kitágítottuk a rap értelmezési határait. Az akkori lemezkiadók véleményére rációzva bebizonyítottuk, hogy igenis lehet magyarul rappelni, és a rendszerváltás világának számos témáját feldolgoztuk szövegileg. Nemcsak a felszín fecsegett, megszólalt a mély is. Szólt a rap a panelproli-életről ugyanúgy, mint az új, kapitalista hősokról és antihősokról vagy éppen a nyiladozó, hétköznapi fasizmusról.

Ha nem velünk kezdődik, akkor könnyen meglehet, hogy a magyar rap rögtön káromkodni kezd, és a ritmikus énekbeszéd helyett az első lépés a ritmusos trágárkodás lett volna. Ezt meghagytuk azoknak, akik később főleg ezzel tudták felhívni magukra a figyelmet. A blues is elvan anyázás nélkül idehaza, hiszek benne, hogy a rap is lehet érdekes és őszinte nélkül. Hogy mit adott még a Rapülök? Helyet. Önfelszámoltuk magunkat, és megnyitottuk a pályát.

Mit adott nekem a magyar rap?

Ami az „adást” illeti még: a rapszövegeket ritmusképleteiben is érdekesnek és változatosnak szántam az elejétől fogva, kerülve a „groove-ra szavalgatunk egyforma hosszúságú sorokban” jelenséget, aminek egy-síkúsága gyakori lett az ezredforduló óta. A rap zeneiségét ugyanolyan fontosnak tartom, mint a tartalmát, ezzel máig is képviselve egy sajátos flow-t, amihez a jazz, az elektro vagy az etno is lehet rapterep. A későbbi

Jazz+Az- és Gringo Sztár-dalok sokféle zenei iránya a rap változatos lehetőségeit mutatja, és ilyen értelemben univerzális önkifejezési módot ad a kezembe. A rapnek köszönhetően találtam rá igazán a saját dal-szövegírói stílusomra, a szójátékos, asszociatív, humoros vagy éppen kritikus és lírai hangütésre. A rap lehetőséget adott arra, hogy kilépjek a szövegírói státusból, és előadó lehessenek. Ezzel pedig hírnevet hozott, és mindenképp felett megatonnányi örömet, nem maradtam árvatermő: újabb és újabb szerzőkkel és zenésztársakkal hozott össze az életben és a színpadon is.

Hősök (Eckü)

Adtunk. Öt nagylemezt, számos legendás bulit és projektet. Összehoztuk városunk rappereit egy lemezre (*Westprém City Allstarz*). A legutolsó, Westend City Centerben tartott OSG-n annyi ember gyűlt össze a fellépésünkre, hogy a szervezők megkértek, ne ugráltassuk meg őket, mert statikailag gond lehet a tetőterazon. Sok-sok videoklipet, első között forgattunk a manapság már alapnak számító fényképezőgépekkel. Élőzenekart szerveztünk magunk köré, eljutottunk a fesztiválok színpadaira. Rengeteg kollaborációnk született dalok formájában. A Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara három zenénk mellé adott pazar körítést. A zenetévék és a rádiók nem zárkóztak el tőlünk – ennek köszönhetően még szélesebb rétegek ismerték meg a Hősök-nótákat. A *Hip Hop Hatalom* című klipünkben barátainkat és pályatársainkat hoztuk össze egy *posse track*-be.

Kaptunk. Löketet, hogy van egy zenei stílus, amiben ki tudjuk fejezni magunkat. Cseréltünk a kazettákat és a CD-ket középiskolában. Naná, hogy a jobbnál jobb amerikai, európai és magyar rapcsapatok hanganyagait. A szövegcentrikusság olvasásra, szókincsünk bővítésére ösztönzött minket. A videoklipek lazasága magával ragadott, a számok felépülése és a kötetlenség szabad kezet adott sok dologban. Húszas éveinkben bejártuk vonattal a vidéki és a fővárosi hip-hop rendezvényeket, rengeteg ismerősre tettünk szert ebben az időben. Eljutottunk vendégként Hip Hop Kempre és Splash! fesztiválra, a kontinens legjobb nemzetközi eseményeire. Egészen fiatalon, pályánk elején megnyertünk egy tematikus tehetségkutatót (*Hip Hop Mission*, 2003). Jó barátságot ápolunk a műfaj több hazai ikonjával az Animal Cannibals-tól Sub Bass Monsterig, Bankostól Tibbah-ig.

L.L. Junior

Mit adtam a magyar rapnek?

Bemutathattam a gyönyörű magyar nyelv segítségével a VII. kerületet, a roma társadalom azon részét, akik szeretnének kitörni. Egyszerű, kedves, szerethető emberek, ugyanakkor tehetségesek és muzikálisak. A roma rap feltalálásával nemzetközi sikereket érhattünk el, már nagyon fiatalon. A *Bilako* című dalunk, amellyel Magyarországot és a magyar rapet képviseltük, ismert lett szerte a világban.

A raggamoffin honosításával könnyedebbé, könnyebben fogyaszthatóvá tettük a rapzenét. Sokkal több dallammal, sokkal poposabb csomagolásban tálaltuk, ezáltal több emberhez jutott el a magyar rap.

Fiatalok számára útmutató dalokat írtunk, amelyekkel – reményeink szerint – egy értékesebb életfelfogást mutattunk fel számukra, egyebek mellett drogellenes dalokkal, bűnmegelőzési szempontok alapján megírt rossz példák bemutatásával és a megfelelő konzekvenciák feltárásával. Rengeteg szülőtől kaptunk olyan visszaigazolásokat, amik azt támasztják alá, hogy a dalaink hallatán sokan letették a drogokat, és azóta már ők is cikinek tartják...

Mit adott nekem a magyar rap?

Gyerekkorom óta – amikor először freestyle-oztunk – éreztem a rapben a korlátlan szabadságot, azt, hogy bármit kifejezhetek a magyar nyelv által. Gyönyörű nyelvünk van és tök jó ritmusérzékünk, ez a kombó pedig elég ütős! :)

Kaptam továbbá szereplési lehetőségeket tévéműsorokban. Azt a hatalmas élményt, hogy a legnagyobbak (Kartel, Animal Cannibals) után mi, a Fekete Vonat lehettünk a hazai rap újabb színfoltja. Be is söpörtünk minden szakmai és közönségdíjat. Nagyon fontos nekem, hogy a ma már divatosá vált hip-hop alapkövének letételekor mi is ott lehettünk, és hozzájárulhattunk a népszerűsítéséhez.

Szóval rengeteg mindent kaptam, amit hálásan köszönök!

Mr. Busta

Mit adtam a magyar rapnek?

2000-től működött az országosan nagy hírnévnek örvendő csapatom, a Kamikaze, de már ezzel párhuzamosan próbáltam a szárnyai-

mat szőlóban is bontogatni. 2008-ban, amikor lejárt a lemezszerződésünk, én egy teljesen ismeretlen vonalat, egy mind stílusában, mind zenei hangzását tekintve újszerű rapet hoztam be Magyarországra. 2010 tavaszán aztán megalapítottam a Real Trill Music kiadót, ettől fogva pedig egy olyan irányzatot adtam az országnak, amelyet azóta is követni vagy lopni próbálnak egyesek. Akadnak számosan olyanok is, akik azért dolgoznak, hogy lejárássák ezt a brandet, de nem igazán értem őket. A saját számaim írása mellett – húsz lemezt készítettem eddig, ez azért nem kevés – rengeteg fiatal, feltörekvő előadó útját igyekszem egyengetni, és drogprevencióval is foglalkozom. Különösen fontos számomra, hogy szárnyaim alá vegyem a nehezebb sorsú tehetségeket, hogy utat mutassak nekik és segítsem a fejlődésüket, a karrierjüket. Azt gondolom tehát, hogy hozzá tudtam járulni a magyar rap egészséges fejlődéséhez, és – függetlenül attól, hogy erről ki mit gondol – szerintem meghatározó, megkerülhetetlen része is lettem ennek a szcénának.

Mit adott nekem a magyar rap?

Az általam felkarolt srácok egy részétől nagyon sok szeretetet, a többiktől viszont mérhetetlen gyűlöletet kaptam a törődésért cserébe. Többen próbáltak már hátba szúrni engem, s a mai napig igyekeznek ellehetetleníteni, mert irigykednek a sikereimre. Sokaknak szúrja a szemét, hogy a rap nekem a megélhetésem, de azt hiszem: mindenki a saját szerencséjének a kovácsa. Én nem vagyok irigy senkire, örülök a többiek sikereinek, és annak is, hogy pénzt keresnek a dalaikkal, fellépéseikkel. Ez így van rendjén. Igaz, nincsenek túl sokan, akik elkísértek engem az utamon, tőlük viszont rengeteg inspirációt és odafigyelést kaptam, amiért nagyon hálás vagyok nekik. Az általam tapasztalt el-lenségeskedés dacára én arra buzdítanám ezért a magyar rappereket, hogy dolgozzon mindenki a saját karrierje építésén, írjanak ötletes, jó számokat, mert azt hiszem, hogy az értékes produkciók elférnek egymás mellett még ezen a kicsi hazai piacon is!

Pajor Tamás: Reppelek

Reppelek.
 A buszon testcselek,
 tömegben meccselek,
 ahogy még Mekk Elek.
 Reppelek.
 Leütött vekkerek,
 félkézzel hekkelek,
 aztán majd szteppelek.
 Reggelek.
 Na jól van, felkelek.
 Valami nem kerek
 idelenn, emberek!
 Trappolok.
 Buckákon pattogok,
 ahogy a traktorok,
 mert ma se nap-lopok.
 Trappolok.
 Kicsikét kapkodok,
 nyílnak a laptopok,
 azokon kattogok.
 Csattogok.
 Az eső csak kopog,
 etetek nagy dogot,
 ismeri Pavlovot.
 Traccsolok.
 Számlákkal sakkozok,
 ez nem is nagy dolog.
 A kutya csak morog.
 Gikszerek.
 Náthára mit szedek
 kólával víz helyett?
 Nem ettől viszketek?
 Tippelek.
 Addig van tisztelet,
 ameddig ikszelek.
 Unalmas díszletek.
 Pixelek.

Képernyőn sittesek,
 mindenkit ismerek,
 ezekre pikkelek.
 Mit merek?
 Egy pártot mixelek?
 Na jó, csak viccelek,
 van aki így szeret.
 Drukkolok.
 Lehet hogy suttogok,
 de mégse kussolok,
 csak kicsit duzzogok.
 Cuccolok.
 Csomagot hurcolok,
 bedőlök húsz fokot,
 ahogy a busz szokott.
 Reppelek.
 Valamit tettetek,
 miközben vettelek.
 Most megint este lett.
 Restellem, amiket festenek,
 megeszik Pestemet,
 magukra vessenek.
 Reppelek.
 Egy pizzát rendelek,
 mert kicsit szenvedek.
 Maradok, nem megyek.
 Rettenet.
 Zúgnak a fegyverek,
 telnek a repterek,
 mennek az emberek.
 Hesszelek.
 Lőnek a gengszterek,
 dőlnek a rendszerek,
 hullnak a nepperek.
 Headsetek.
 Ezerrel edzenek,
 fogynak a vegyszerek,
 de mihez kezdenek?
 Reszketek.

Ezek nem tetszenek,
de amit kedvelek,
azt meg itt nem lehet.
Egyszeregy.
Nézd, aki nem szeret,
az tényleg nem szeret,
az, aki megszeret,
az meg majd megszeret.
Reppelek.

Punnany Massif (Wolfie)

A magyar rap annak idején, amikor felcseperedtünk, szélesebb körökben hálátlan sorsú volt, mégis bensőségesebb és összetartóbb, mint manapság. Szerencsés tényállás, hogy a magyar nyelv szépségeiben majdnem végtelen számú lehetőség rejlik. Rengeteget pörgettük az akkori csapatok felvételeit oda és vissza. Fiatal korunkból adódóan a szövegek mélysége akkor még szinte elhanyagolható volt, inkább a káromkodós menősségi faktor dominált. Természetesen nem csak magyar zenét hallgattunk, angolul viszont nem igazán beszéltünk, így szótár segítségével kezdtem el lefordítani a szövegeket. Felfedeztem magamnak a megírt és kimondott szavak szépségét, és megfogott az ilyen típusú önkifejezés. Ezekben az időkben határozottam el, hogy ha én is írni fogok, akkor minden esetben a témaorientáció jegyében teszem majd, nem pusztán a rímfaragás l'art pour l'art örömeért. Sokféle rapzenét meghallgattam, és számtalan dal formálta a személyiségem: feldobott, elgondolkodtatott vagy éppen kiszakított a jelenemből.

Alapvető különbség Rendben Man (Felcser Máté) és köztem, hogy míg ő egy zenében elsősorban a zeneiségre fókuszál, addig én a mondanivalóra, a témára és annak kontextusára. Szerencsére a rap olyan szabad stílus, hogy tényleg bármiről lehet írni, mi pedig előszeretettel halászunk a hétköznapi témakörökből, legyen szó akár egy egészen egyszerű élményről, például egy elgondolkodtató sétáról, vagy összetettebb magánéleti jelenségekről, mondjuk egy szakításról. Sok a kérdőjel a fejünkben, de gondolom, ezzel nem vagyunk egyedül, és a rapszövegírás egy nagyon hatékony módszer ezeknek a kérdőjeleknek a körüljárására.

Vallom, hogy a zenei stílusokat tekintve a rap a legszemélyesebb és az önkifejezésre leginkább alkalmas műfaj az összes közül. Számtalan alfaja van, ezért mindenki megtalálhatja a magához legközelebb álló hangzást és szövegvilágot. A rap nem egydimenziós zene, ahogy azt a média leegyszerűsítve beállítja. Ha nyitott vagy, a rapben számtalan mikrokozmosz között utazhatsz.

Ezen a ponton meg kell említenem, hogy a kimondott szó hatalmas felelősség, könnyen megbánthatsz vele valakit, akarva vagy akaratlanul, de kárt okozhatsz. Jónéhány külföldi és hazai előadó sajnos ezzel vissza is él, és ez akár deformálhatja is a fiatalok személyiségfejlődését. Zsákutcákba vezetnek őket, ez pedig felelőtlenség. Az agresszió, a gyűlölködés, a kiközösítés népszerűsítése könnyen hozhat rövidtávú népszerűséget a kamaszok között, de végig kellene gondolni, hogy hová vezet az, ha ebben nőnek fel, ezt tekintik követendő példának. Persze mi sem voltunk, vagyunk szentek, nem azt mondom, hogy csupa mézesmázos, szép és kedves dologról kell beszélni, mert akkor az eleve hamis, a világ nem ilyen. Igenis érdemes és szükséges az életünk sötét, negatív oldalával is foglalkozni, de építő jelleggel. Az élet szembebeszél, nézz tükörbe, a szem beszél. Átmentünk már mi is sok-sok mindenben, nem egy emberpróbáló helyzetet dobott már a gép, és még csak azt sem mondom, hogy mindig minden körülmények között maradéktalanul helyt tudtunk állni. Mégis azt tartjuk igazán fontosnak, hogy lehetőség szerint pozitív következtetéseket vonjunk le a megélt történetekből, és őszinték maradjunk. Persze a patetikus témák mellé felkerült jópár bordal is az eddigi lemezeinkre, az is mi vagyunk. Szóval ez az élet-megfejtő, egy kis magyaros sírvavigadás, na meg némi pécsi szleng, igazából ez a Punnany. Illetve még a városunkra szintén jellemző, kissé pimasz, de nem bántó csipkelődés, barátságos szurkapiszka – ez hozza ki az ízt.

Leírom még a kedvenceimet. A Megasound Systemet a cifra káromkodások miatt, és mert rajtuk nevelkedtünk. Az Árral Szembent, ami akkoriban a legkomplexebb szövegű magyar hip-hop volt. Az Idő Urait / Firmát + NKS-t, mert ők az underground királyai. Fura Csét, mert imádom a flow-ját, NB-t, a friss, fiatal tehetséget, az Akkezetet, akiknek a magyar rap irodalmi Nobel-díját adnám, ha lenne ilyen, és a Hősöket, akiknek az *Enyém* című dala telitalálat.